

UDK:

Stanje slovenske žagarske industrije v obdobju tranzicije

State of Slovenian saw-mill industry in the time of transition

Franc MERZELJ*

Povzetek

Spremenjeni pogoji gospodarjenja v obdobju tranzicije so odločilno vplivali na stanje v žagarski industriji tako, da sta se močno spremenila velikost in število žagarskih obratov. Odločilno vlogo pri tej spremembi so odigrali pogoji prodaje izdelkov in nabave surovin. Poleg tega pa so k spremembam pripomogli tudi splošni pogoji gospodarjenja, ki so omogočili hitro in enostavno ustanavljanje novih podjetij. Žagarska proizvodnja, ki ima tipičen značaj podeželske proizvodnje, se je razdrobila na številne manjše obrate in priložnostne žage pri privatnih lastnikih gozdov. Če smo v preteklosti šteli žagarsko proizvodnjo kot del lesne industrije, pa jo sedaj že lahko, ali jo bomo prav kmalu šteli v gozdno lesno proizvodnjo.

Ključne besede: žagarska proizvodnja, surovinska baza, žagarski obrat

Abstract

Changed conditions of administration in the times of transition decisively influenced on state in saw-mill industry, so the number and largeness of saw-mills had been greatly changed. The main rule for those changes were leading by conditions of selling products and buying of raw materials. Changes are influenced also by common conditions of administration, which enabled fast and easy establishment of new enterprises. Saw-mill industry, which have typical character of rural production, crumbled on numerous small saw-mills and season saw-mills of private forest owners. If we counted in the past saw-mill production as part of wood industry, we can now count it or we shall soon count it as forest wood production.

Keywords: saw-mill production, raw material base, sawmill

1. Uvod

Slovenska žagarska industrija je v zadnjih 10 letih popolnoma spremenila svojo strukturo tako glede števila žagarskih obratov kakor tudi glede njihove velikosti. Število obratov se je skoraj podvojilo, velikost obratov pa se je glede na količino proizvodnje pri vseh večjih obratih razpolovila ali pa je celo pod njo. Mnogi kazalci kažejo, da bo nadaljnji trend razvoja šel še naprej v to drobitev obratov, če ne bo prišlo do bistvene spremembe na tržišču in v pogojih poslovanja. Glede na velikost obratov praktično ne moremo več govoriti o industriji, čeprav nismo nikoli postavili razmejitve, kaj je industrijski in kaj obrtniški obrat, saj je v sedanji strukturi med 400 obrati takih, ki letno razžagajo manj kot 5.000 m³ hlodovine kar 73 %. Kot izhodišče

za analizo stanja smo upoštevali seznam aktivnih 400 žagarskih obratov v Sloveniji, ki ga je objavila Internova Les d.o.o. Ljubljana v koledarju za leto 99. Prag proizvodnje 5.000 m³ letno razžagane hlodovine pa postavljamo zato, ker smo po zadnji delitvi žagarskih obratov uvrstili obrate s to kapaciteto med najmanjše obrate. Seveda pa v ta procent števila obratov ne štejemo veliko množico žag, po oceni prof. I. Winklerja 8.000, pri privatnih lastnikih gozdov.

V analizi stanja žagarske proizvodnje pred 15 leti smo ugotovili, da vsi žagarski obrati s kapaciteto pod 5.000 m³ letno razžagane hlodovine razžagajo nekaj več kot 20 % vse razpoložljive hlodovine, medtem ko je 68 večjih obratov razžagalo vso preostalo hlodovino. V teh 20 % hlodovine je bila upoštevana vsa hlodovina, ki so jo razžagali najmanjši industrijski, vsi obrtniški obrati in kmečke žage (Merzelj F. 1987). Ta analiza je bila izde-

lana na osnovi statističnih podatkov pridelave hlodovine in proizvodnje žaganega lesa. Sedaj take analize na osnovi statističnih podatkov ne moremo izdelati, ker se je proizvodnja žaganega lesa preselila na majhna podjetja, ki ne prijavljajo podatkov za statistično evidenco in statistika zajema samo manjši del proizvodnje žaganega lesa.

S statističnimi podatki pa lahko ilustriramo stanje žagarske proizvodnje na ta način, da primerjamo podatke poseka lesa in proizvodnje žaganega lesa:

- posek lesa je bil v letu 1985 3.406.000 m³, v letu 1995 pa 2.092.000 m³;
- proizvodnja žaganega lesa pa je bila v letu 1985 1.078.000 m³, v letu 1995 pa le 481.000 m³.

Posek lesa je padel v 10 letih na 61 % od prvotnega, količina žaganega lesa pa na 44,6 %.

* prof. dr., Biotehniška fakulteta, Oddelek za lesarstvo, Ljubljana, Rožna dolina, C. VIII/34

Zmanjšan posek lesa je lahko posledica krize pri prodaji žaganega lesa, kar razumljivo vpliva tudi na manjše povpraševanje po žagarski hlodovini. Na posek lesa pa vplivajo tudi drugi razlogi, in sicer gospodarjenje z gozdovi, kolikšen pa je vpliv enega ali drugega razloga, pa je težko ugotoviti, vendar pa bomo v nadaljevanju poskušali prikazati nekatere kazalce teh razlogov.

Podatek, da je padec proizvodnje žaganega lesa bistveno večji od poseka lesa, pa gre pripisati predvsem dejstvu, da je pretežni del zmanjšanja proizvodnje šel predvsem na račun velikih proizvajalcev, ki podatke dajejo uradni statistiki iz katere so ti podatki vzeti. V nobenem primeru pa ne moremo to veliko razliko med posekom lesa in proizvodnjo žaganega lesa pripisati spremenjeni strukturi sortimentov v posekanem lesu. Vsekakor lahko sklepamo, da se je delež proizvodnje pri manjših proizvajalcih povečal na račun proizvodnje večjih proizvajalcev, ta pa ni zajet v statističnih podatkih.

Že podatki o številu žagarskih obratov kažejo na veliko drobitev žagarske proizvodnje, ki je posledica drugačnih pogojev nabave surovin in sprememb na tržišču žaganega lesa. Prodaja gozdnih lesnih sortimentov je prešla iz gozdnih podjetij na mnogoštevilne lastnike gozdov. Že itak veliko število lastnikov gozdov pa se je z denacionalizacijo gozdne posesti še povečalo. Tako razdrobljena surovinska baza pa pogojuje tudi povečevanje števila žagarskih obratov.

2. Spremenjeni pogoji nabavnega tržišča

Nabava surovin je omejitveni dejavnik za število in velikost žagarskih obratov, saj se ta nabava omejuje le na ozka surovinska področja v določeni regiji. Pri tem so seveda zelo pomembni lastniški odnosi v gozdarstvu, saj si lastniki gozdov poskušajo izboljšati dohodek iz gozda na ta način, da pridelavi lesa dodajo še njegovo osnovno obdelavo. Prednost žaganja lastne hlodovine je v tem, da imamo zagotovljen zanesljiv izvor surovine in raz-

širjen prodajni trg lesa, saj je prodaja žaganega lesa možna bistveno večjemu krogu kupcev, medtem ko je prodaja hlodovine omejena le na manjše število žagarjev.

V Sloveniji je bil razvoj žagarstva usmerjen v 60 letih v ozko povezovanje surovinske baze in žagarske industrije v okviru gozdnogospodarskih podjetij, ki naj bi rabila kot okvir za uravnoteženje žagarskih kapacitet. Vendar se načrtovano usklajevanje kapacitet žagarske industrije in surovinske baze ni uresničilo zaradi delovanja tržišča žaganega lesa, saj je imela Slovenija v tem času veliko pasivo v lesni bilanci.

Za nabavno tržišče hlodovine je bilo praktično do osamosvojitve Slovenije značilno tole:

- nabava je iz družbenih in zasebnih gozdov potekala prek področnih gozdnogospodarskih organizacij,
- na ta način je bila nabava omejena na ozka območja,
- nabava je potekala pretežno po povprečnih cenah.

Veliko povpraševanje po žaganem lesu in ugodni ekonomski učinki pri proizvodnji žaganega lesa so imeli za posledico izgradnjo novih žagarskih obratov v lesni industriji in tudi pri drugih gospodarskih panogah ter pri privatnikih. To je povzročilo ustvarjanje velikih presežnih žagarskih kapacitet ter močno konkurenco pri nabavi surovine. Razumljiva posledica je bila padec produktivnosti panoge in njeno tehnološko zaostajanje, saj so številni stari obrati žagali tisto hlodovino, ki naj bi jo razžagovali večji, moderno opremljeni. Posledica tega je bila slaba izkoriščenost kapacitet pri velikih obratih in je zato začela pri njih močno pešati tudi njihova ekonomičnost.

Po podatkih iz leta 1984 je bilo v Sloveniji število žagarskih obratov:

- 88 v delovnih organizacijah,
- 246 pri samostojnih obrtnikih in
- 4.650 pri kmetih.

V delovnih organizacijah so obrati stalno obratovali najmanj v eni izmeni, nekateri tudi občasno v dveh ali stalno v dveh izmenah. Obrtniška

podjetja so obratovala stalno le v 70 primerih, medtem ko so drugi obratovali le občasno in je bila zanje žagarska dejavnost le dopolnilna. Vsi drugi obrati pri kmetih pa so obratovali le izjemoma v ozkih sezonskih omejitvah. V celotnem obsegu proizvodnje žaganega lesa je bil ocenjen obseg proizvodnje zunaj delovnih organizacij na 10 do 15 % vseh količin razžagane hlodovine.

V tem času so bile žagarske kapacitete približno dvakrat večje od zmogljivosti surovinske baze. Vendar je bila oskrba s surovinami velikih žagarskih obratov razmeroma dobra zaradi koncentracije prodaje hlodovine v gozdnih podjetjih. Številni manjši, predvsem privatni obrati, pa so se zadovoljevali z občasnim obratovanjem in neizkoriščenimi kapacitetami.

Z osamosvojitvijo Slovenije pa so se pogoji na nabavnem tržišču hlodovine popolnoma spremenili. Po eni strani so se spremenili lastniški odnosi v gozdarstvu, ker se je povečala velikost privatnih gozdov na račun državnih zaradi denacionalizacije. Poleg tega pa se je prodaja lesa popolnoma liberalizirala tako, da vsak lastnik gozda lahko sam svobodno prodaja les. To je seveda povzročilo polno aktiviranje žagarskih kapacitet pri nekaterih privatnih žagarjih, poleg tega pa spodbudilo mnoge lastnike gozdov in tudi druge k ustanavljanju novih žagarskih obratov. Po oceni ima v Sloveniji 8.000 gozdnih posestnikov lastno žago (Winkler l. 1996 str. 59). Proces spremenjenih pogojev prodaje hlodovine je privedel do velike razdrobljenosti surovinske baze, ki ne omogoča več normalne oskrbe večjih obratov s surovino, razen na tistih področjih, kjer še obstajajo večji kompleksni državnih gozdov.

Nezmožnost oskrbe velikih proizvajalcev žaganega lesa s surovino iz zasebnih gozdov je razumljiva, če si ogledamo podatke o pogostosti sečnje v teh gozdovih in podatke o tem, kdo žaga hlodovino tem lastnikom. Podatki o pogostosti sečnje v gozdovih so razvidni iz preglednice 1 (Winkler l.: Gospodarjenje z zasebnimi gozdovi, Ljubljana, 1996, str. 55).

Preglednica 1. Pogostost sečnje v zasebnih gozdovih (v %)

Velikost posesti	Seka vsako leto	Seka vsako drugo leto	Seka vsako tretje leto	Seka občasno	Ne seka
do 1 ha	23	5	5	38	29
1 - 5 ha	41	9	6	36	8
5 - 15 ha	60	7	2	27	5
15 - 30 ha	70	3	1	24	1
nad 30 ha	86	2	-	12	-
Povprečje	34	6	5	36	19

Iz preglednice je razvidno, da seka vsako leto le 34 % gozdnih posestnikov, medtem ko 19 % posestnikov v svojih gozdovih sploh ne seka. Še neugodnejšo sliko o možnosti stalne dobave surovin pa bi dobili, če bi analizirali čas sečnje, ki bi zanesljivo padel v dobo največ dveh mesecev v letu. Taka pogostost sečnje pa zagotovo ne more pomeniti osnove za oskrbo večjih žagarskih obratov, ki potrebujejo vsak dan določeno količino hlodovine za normalno obratovanje. Ta izvor surovine je torej primeren le za tiste obrate, ki obratujejo občasno.

Analiza podatkov iz ankete avtorjev Winkler I. in Medved M. iz l. 1995 pa kaže, kam lastniki gozda usmerjajo svojo surovino. V anketi je bilo lastnikom gozda postavljeno vprašanje: "Kdo vam razžaga hlodovino?" Odgovori na to vprašanje so bili v procentnem razmerju:

- 19,3 % sam doma,
- 8,0 % znanec, ki ima doma žago,
- 25,4 % obrtnik žagar,
- 5,2 % razžaga mi jih podjetje, ki ima žagarski obrat,
- 42,1 % hlodov ne razžagujemo in
- 10 % brez odgovora.

Še neugodnejši je ta odgovor za žagarska podjetja pri tistih lastnikih gozdov, ki imajo gozdno posest večjo od 15 ha, torej taki, pri katerih se sploh pojavlja večja količina tržnih proizvodov in sekajo les stalno. Pri teh lastnikih pa 39,8 % vseh lastnikov sami razžagujejo hlodovino, 34,5 % jim hlode razžaguje znanec ali obrtnik, žagarska podjetja le 4,5 % lastnikom in 21,2 % ne razžaguje hlodovine. V vsakem primeru je za večja žagarska podjetja na razpolago le neznatna količina hlodovine iz privatnih gozdov in na njej ne morejo več načrtovati svoje proizvodnje.

Velika razdrobljenost gozdne posesti že v osnovi onemogoča koncentracijo žagarske proizvodnje na večjih žagarskih obratih. Povzročila velike strukturne spremembe žagarske industrije. Seveda na spremembo strukture žagarskih obratov ni vplivala samo

struktura gozdne posesti, saj so spremembo povzročili tudi drugi dejavniki: pogoji prodaje žaganega lesa, pogoji nabave strojne opreme in splošni pogoji poslovanja v podjetjih.

3. Tržišče žaganega lesa

Seveda pa spremembe na nabavnem trgu surovin niso bile edini razlog velikih strukturnih sprememb v žagarski industriji, saj so veliki žagarski obrati izgubili tudi tržišče svojih proizvodov z razpadom stare države, zato so bili prisiljeni zmanjševati svojo proizvodnjo. Celotno zmanjševanje proizvodnje zaradi krize na prodajnem tržišču se je pojavilo pri velikih proizvajalcih, ki so bili usmerjeni na izvoz žaganega lesa iz države. Ti proizvajalci so se iz prejšnjega jugoslovanskega tržišča preusmerjali na druga tržišča, vendar je velika kriza pri prodaji žaganega lesa na evropskem tržišču onemogočila hitro preusmeritev na ta tržišča in posledica je bila zmanjševanje proizvodnje ter slabšanje ekonomskega položaja večjih žagarskih obratov. Še dodatno pa je poslabšala položaj nekaterih podjetij denacionalizacija, saj so mnoga žagarska podjetja nastala na bivših privatnih obratih, ki jih je bilo potrebno vrniti prvotnim lastnikom.

Veliki žagarski obrati so bili prisiljeni svojo proizvodnjo bistveno zmanjšati na nivo lastne porabe v predelovalnih obratih ali celo pod njo, saj del potrebnega žaganega lesa enostavno kupujejo. Del obratov, ki so bili v sestavi podjetij iz drugih panog gospodarstva npr. gradbeništva, rudarstva in podobno, se je izločil iz prejšnjih večjih podjetij in životarijo ob zmanjšani proizvodnji. Nekatere velike žagarske obrate v lesni industriji pa so celo fizično likvidirali.

Prodaja žaganega lesa je v Evropi v krizi že od sredine 80. let; v začetku je bila kriza najhujša v Skandinaviji, v zadnjih letih pa je v velike težave zašla zahodna Evropa. Posebej je na udaru nemška žagarska industrija in zato se tudi tam pojavljajo velike strukturne spremembe, število obratov se hitro zmanjšuje, predvsem je ta pojav značilen za Nemčijo in Švico. Zapirajo predvsem srednje velike žagarske obrate s klasično polnojar-meniško tehnologijo, ostajajo pa veliki z visoko produktivnostjo in specializirani obrati. Posledice tega pojava so bile opazne tudi pri nas ne samo na prodajnem trgu izdelkov, pač pa tudi pri nabavi opreme, saj so bili rabljeni stroji naprodaj po izjemno nizkih cenah.

Ta kriza prodaje je Slovenijo dosegla šele po osamosvojitvi, saj je bila prodaja žaganega lesa in lesnih izdelkov prej močno usmerjena na jugoslovansko tržišče, predvsem na področju prodaje lesa smreke, jelke in izdelkov iz tega lesa. Žagan les listavcev smo v Sloveniji vedno predelali v celoti v končne izdelke, ki smo jih izvažali predvsem na zahod, zato se je nivo proizvodnje tega lesa še zadržal. Vendar pa se je struktura proizvodov iz lesa listavcev tudi močno spremenila, predvsem se je zmanjšala proizvodnja velikoserijskih proizvodov, kar je razumljivo vplivalo na porabo žaganega lesa in je zato prišlo tudi na tem področju do zmanjševanja. Vsi podatki zelo nazorno kažejo, kako so osnovni tržni pogoji vplivali na razvoj žagarstva v dobi tranzicije.

Spremenjeni pogoji nabavnega tržišča surovin in kriza na prodajnem trgu žaganega lesa so povzročili na eni strani veliko povečanje priložnostnih žagic in novih žagarskih obratov, po drugi strani pa propadanje večjih žagarskih obratov. Kljub propadanju teh večjih obratov pa so se kapacitete žagarske proizvodnje močno povečale, po prejšnjih ocenah so bile žagarske kapacitete dvakrat večje od zmogljivosti surovinske baze, sedaj pa so se zanesljivo povečale na trikratni obseg možne oskrbe s surovino.

4. Sedanje stanje žagarske proizvodnje

V pregledu žagarskih obratov, ki smo ga izdelali pred 15 leti, je 86 žagarskih obratov razžagalo 90 % razpoložljive hlodovine. Te obrate smo razdelili v 5 velikostnih skupin glede na količino letno razžagane hlodovine, po tej razdelitvi je 17 obratov, ki so letno žagali več kot 25.000 m³ hlodovine razžagalo polovico napadle hlodovine, 20 obratov z letno proizvodnjo nad 10.000 m³ razžagane hlodovine pa četrtino. Pri pregledu sedanjega stanja pa obratov z letno proizvodnjo nad 25.000 m³ razžagane hlodovine praktično ni več in je delitev obratov v take velikostne skupine postala nesmiselna.

Za analizo sedanjega stanja žagarskih obratov smo vzeli za osnovo seznam 400 žagarskih obratov v Sloveniji, ki ga je izdelalo podjetje Internova Les d.o.o. Seznam vsebuje naslove podjetij, letne kapacitete obratov, kapacitete sušilnic in tržišče, kamor prodajajo izdelke.

Glede na prijavljeno letno kapaciteto razžagane hlodovine smo obrate razdelili v 4 velikostne skupine:

- do 400 m³, to so obrati, ki samo občasno žagajo;
- 400 do 2.000 m³, obrati žagajo sezonsko;
- 2.000 do 10.000 m³, obrati žagajo stalno od 10 do 50 m³ hlodov dneвно;
- 10.000 m³ in več.

Po razvrstitvi obratov v te 4 velikostne skupine dobimo pregled sedanjega stanja žagarskih obratov v Sloveniji, ki je razviden iz preglednice 2.

Preglednica 2. Število in kapacitete žagarskih obratov.

skupina obratov	Število obratov	%	kapaciteta v 000 m ³	% od celotne kapacitete
1	54	13,5	9	0,5
2	112	28,0	109	5,4
3	168	42,0	664	33,0
4	66	16,5	1228	61,1
Skupaj	400	100,0	2010	100,0

Preglednica kaže stanje in odnose velikostnih skupin glede na objavljene podatke, pri tem pa velja pripomniti, da so kapacitete v prvi in drugi velikostni skupini manjše od dejanskih in pomenijo podatki pretežno le dejanske količine letno razžagane hlodovine, medtem ko so v četrti skupini kapacitete realne in je dejanska količina razžagane hlodovine po posameznem obratu bistveno manjša. To trditev lahko z gotovostjo postavimo, glede na poznavanje kapacitet posameznega stroja in dosežene proizvodnje v večjih žagarskih obratih. To pa seveda pomeni, da je odnos dejanskih kapacitet drugačen, kot ga prikazuje preglednica, ker so kapacitete v prvih dveh velikostnih skupinah bistveno večje. Prikaz velikostnih skupin žagarskih obratov po doseženi proizvodnji pa je nemogoč, ker pretežna večina teh obratov sploh ni dolžna prikazovati dosežene proizvodnje uradni statistiki.

Sama preglednica tudi ne kaže, kakšen je trend razvoja v tej proizvodni veji. Vendar iz nekaterih kazalcev lahko sklepamo, da se še naprej zmanjšuje število velikih obratov. V prvi izdaji seznama teh obratov je bilo 21 obratov, ki so imeli proizvodnjo nad 20.000 m³ letno razžagane hlodovine, v zadnjem pregledu je teh le 18 in še dva od teh sta že ukinila proizvodnjo. V zadnjih 10 letih so obrati, ki so prej žagali prek 25.000 m³ hlodovine letno, svojo proizvodnjo zmanjšali na 20.000 m³ ali celo pod njo. Posebej je opazen drastični padec proizvodnje, ali celo ukinitvev proizvodnje, na večjih žagarskih obratih v tistih področjih, kjer je velikost državnih gozdov razmeroma majhna.

5. Opremljenost žagarskih obratov

Razumljivo je, da so velike spremembe vplivale tudi na opremljenost obratov. Tako so bili obrati prej opremljeni predvsem s polnojarmeniki in je bil odnos polnojarmenik proti tračnemu stroju 65 : 35; sedaj je ta odnos 44 : 55. Prevlada tračnega stroja v žagarskih obratih je pogojena z različnimi razlogi, predvsem pa:

- tračni stroji ne zahtevajo posebnih

temeljev;

- pogonski elektromotorji imajo precej manjše moči kot pri polnojarmenikih;
- stroji omogočajo vse načine razžaganja, brez predhodne nastavitve;
- manjši stroji, posebej horizontalni, imajo razmeroma nizko nabavno ceno.

Na izbiro strojev močno vpliva tudi tradicija, nabavni trg strojev in surovina, zato je po področjih struktura strojev precej različna, kar je razvidno iz preglednice 3. Spremenjena struktura osnovnih strojev v žagarstvu zaradi prilaganja surovinski bazi je popolnoma razumljiva in strokovno opravičljiva.

Preglednica 3. Vrsta uporabljenih strojev po področjih za 400 žagarskih obratov

Področje	Vrsta osnovnega stroja v %			
	Polnojarmenik	Tračni stroj	Drugi	Skupaj
Ljubljansko - kočevsko	57,5	40,8	1,7	100
Mariborsko - slovenjgraško	49,4	50,6	-	100
Celjsko	35,9	61,5	2,6	100
Kranjsko	63,0	33,3	3,7	100
Goriško	9,1	90,9	-	100
Postojnsko	26,1	73,9	-	100
Novomeško	11,6	86,5	1,9	100
Murskosoboško	59,1	40,9	-	100
Skupaj	43,9	54,6	1,5	100

Vendar pa ta sprememba kaže tudi na to, da se velikost obratov vse bolj zmanjšuje. Pri majhnih obratih pa prevladujejo pri izbiri stroja nizka nabavna cena in minimalni pogoji za obratovanje (brez temeljev, majhne moči pogonskih motorjev), pri čemer je v prednosti tračni stroj.

Preglednica 4. Uporabljeni stroji v 400 žagarskih obratih

Kapaciteta obrata letno v m ³	Vrsta osnovnega stroja v %			
	Polnojarmenik	Tračni stroj	Drugi	Skupaj
do 400	35,0	60,0	5,0	100
400 do 2.000	38,6	59,7	1,7	100
2.000 do 10.000	44,6	54,9	0,5	100
10.000 in več	55,3	43,5	1,2	100
Povprečno	44	54,6	1,5	100

Iz preglednice 4 je razvidno, da je pri manjših obratih pogostejša uporaba tračnih strojev. Še bolj pa je ta trditev utemeljena na primeru opremljenosti žag pri privatnih lastnikih gozdov. Podatki iz ankete I. Winkler, M. Medved kažejo tole:

- od 926 anketiranih lastnikov gozdov jih ima 203 lastni žago,
- od teh ima 142 tračni stroj (45 vertikalnega in 97 horizontalnega), kar pomeni 70 %.

Tudi podatki o opremljenosti nazorno kažejo na veliko razdrobljenost žagarske proizvodnje, ki omogoča močno konkurenco na domačem trgu žaganega lesa, vendar pa ne zagotavlja resnejšega nastopa na tujih tržiščih. Poleg tega pa taka organiziranost te proizvodnje ne omogoča normalne porabe vse surovine, ki napada v naših gozdovih. Priložnostno žaganje in žaganje za lastno porabo je pretežno orientirano na tiste gozdne lesne proizvode, ki tej porabi ustrezajo, drugi del gozdnih proizvodov pa ostaja neizkoriščen. Tako stanje pa ustvarja zahtevo po organiziranju žagarske proizvodnje pri gozdarstvu. Tako sme pričati popolne selitve žagarske proizvodnje iz sektorja porabnikov žaganega lesa v sektor proizvajalcev hlo-dovine.

6. Pojav številnih novih žagarjev

Vsi podatki kažejo, da je pojav velikega števila žag pri privatnih lastnikih gozdov in pri podjetnikih pogojen predvsem s:

- sproščeno prodajo hlo-dovine,
- ceneno ponudbo osnovne žagarske opreme,
- enostavnim začetkom obratovanja.

Pri privatnih lastnikih gozdov, ki imajo lastno žago, pa je zanimiva ekonomska odvisnost od te dejavnosti. V isti anketi je odgovorilo 7 % vseh, ki imajo žago, da jim je dohodek od predelave lesa zelo pomemben (nad 50 % vseh dohodkov); 13 % prikazuje dejavnost kot pomemben dohodek (od 30 do 50 % vseh dohodkov), 52 % pa malo ali nepomemben, 28 % jih ni odgovorilo. Ta številčno majhna odvisnost lastnikov žag od dohodka,

ki ga pridobijo od te dejavnosti, je razvidna iz izrabe kapacitet in od dnevnega učinka, saj žagajo povprečno po 14 dni na leto in dnevno razžagajo le okoli 5 m³ hlo-dovine. Učinki in izraba kapacitete bi kvečjemu potrejevale dejstvo, da je dohodek od te dejavnosti za vse lastnike nepomemben, če se ne bi 12 % teh ukvarjalo še z nadaljnjo predelavo žaganega lesa.

Po vsem bi lahko sklepali, da je manjšemu delu lastnikov gozdov žaga izhodiščni stroj za pripravo surovine, ki jo predelujejo; pretežni večini pa samo možnost dodatnega zaslužka, od katerega pa niso odvisni.

Žagarji, ki so neodvisni od dohodka, pridobljenega iz te dejavnosti, pa so zelo konkurenčni tistim, ki so od tega dohodka odvisni. Večina malih proizvajalcev ima kako drugo osnovno dejavnost, pri kateri imajo zagotovljeno svojo socialna varnost, kar pomeni, da delo pri žagarski proizvodnji ni obremenjeno z dajatvami, s katerimi so plače pri stalno zaposlenih močno obremenjene. Poleg tega pa je dokaj pogosto vprašljiva tudi obdavčitev njihove dejavnosti in proizvodov. O tej problematiki pač ne bi želeli razpravljati, ker nimamo ustreznih in dokumentiranih podatkov, čeprav pa so ti odnosi precej poznani.

Precej drugačno pa je stanje tudi pri profesionalnih žagarskih obratih, kjer so stalno zaposleni delavci in se v nobenem primeru ne morejo izogniti plačevanju vseh prispevkov in davkov. Zaradi tega je pri teh pretežna večina proizvedenega žaganega lesa namenjena lastni nadaljnji predelavi in le manjši del prodaji. Pri analizi 400 obratov je v prvi velikostni skupini pri najmanjših obratih 72 % obratov takih, ki razžagujejo les za lastno nadaljnjo predelavo ali pa žagajo tujo hlo-dovino uslužnostno. V skupini velikih proizvajalcev, katerih kapacitete so večje od 10.000 m³ letno razžagane hlo-dovine, pretežna večina z največjimi kapacitetami žaga hlo-dovino le za lastne predelovalne obrate in prodaja pretežno samo tisti les, ki za to predelavo ni primeren. Statistično gledano, je takih proizvajalcev v tej skupini le 52 %, vendar pa jih je po

dejanskih kapacitetah podobno kot v prvi skupini prek 70 %. V obeh skupinah, ki žagajo od 400 do 10.000 m³ hlo-dovine letno, pa je dobrih 46 % takih, ki žagajo za potrebe lastne proizvodnje, drugi pa žagajo za prodajo. Pri tem lahko ocenjujemo, da je tak odnos pri teh dveh velikostnih skupinah dokaj realen, ker so v teh skupinah uvrščena vsa večja tesarska podjetja, pri katerih je žagarska dejavnost osnova za njihovo nadaljnjo proizvodnjo.

7. Sklepi

Žagarska proizvodnja v Sloveniji se je dolga leta opirala na koncentrirano surovinsko bazo, ki je bila pogojena z obvezno prodajo lesa prek gozdarskih organizacij, s sprostitevijo te prodaje pa se je ta baza atomizirala. Na ta način so se spremenili vsi pogoji za možnost oskrbe velikih žagarskih obratov s surovino, po drugi strani pa so ti pogoji omogočili lastnikom gozdov, da svojo surovino obdelajo do take stopnje, da je primerna za širok krog uporabnikov žaganega lesa predvsem na domačem tržišču.

Vse analize žagarskih obratov kažejo, naslednje:

- Surovinska baza se vse bolj atomizira in ima več kot dve tretjine gozdov prek 250.000 lastnikov tako, da je velikost gozdne posesti pod 5 ha pri 88 % lastnikov. Tako razdrobljeno lastništvo gozdov ne omogoča oskrbe velikih žagarskih obratov.
- Številni lastniki gozdov žagajo hlo-dovino sami, kar je značilno predvsem pri tistih lastnikih, ki so čisti kmetje, ali na tako imenovanih mešanih kmetijah, pri katerih so nekateri člani družine zaposleni drugod, kar pomeni, da vso lastno hlo-dovino in tudi hlo-dovino sosedov razžagajo sami.
- Le 34 % privatnih lastnikov gozdov sekajo v gozdu vsako leto, 36 % lastnikov le občasno, 19 % pa sploh ne seka.
- Ponudba žaganega lesa na svetovnem tržišču že dalj časa presega povpraševanje tako, da je večina žagarske industrije v krizi in se število žagarskih obratov v zahodni Evropi zmanjšuje.

- Razvoj žagarske proizvodnje je v Sloveniji diametralno nasproten od razvoja te dejavnosti v drugih zahodnoevropskih državah, s katerimi se največkrat primerjamo. Tudi nadaljnji trendi razvoja so popolnoma nasprotni in kažejo na nadaljnje zapiranje večjih obratov in ustanavljanje novih priložnostnih majhnih obratov pri privatnih lastnikih gozdov.
- Žagarski obrati se v Evropi specializirajo in širijo svoje proizvodne programe (npr. gradbeni žagan les, decimiran les listavcev, izvoz lesa in podobno), pri tem pa moč-

no dvigajo produktivnost, kvaliteto proizvodov ter vrednostno izkoriščanje.

- Kakšen bo nadaljnji razvoj pri nas, pa je težko napovedati, zanesljivo pa še nekaj časa ne tak, kot je v drugih zahodnoevropskih državah, saj sedanji pogoji še vedno govori v prid malih obrtniških ter priložnostnih obratov na kmetijah, ki so tržno usmerjeni na lokalno tržišče. Sprememba razvoja pa bo odvisna od sprememb na področju nabavnega in prodajnega tržišča ter od splošnih pogojev za obratovanje na obratih.

8. Literatura

Merzelj F.: Stanje žagarstva na slovenskem Les 39, 1987 s. 239-246.

Winkler I.: Gospodarjenje z zasebnimi gozdovi. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 1996

Winkler I., Medved M.: Osnovni podatki anketiranja lastnikov gozdov v letu 1995. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 1996

Internova Les d.o.o.: Seznam 400 aktivnih slovenskih žagarskih obratov

Smernice za pisanje učbenika

Učbenik je temeljna učna knjiga, ki je:

- napisan na osnovi učnega načrta,
- obvezen za učence in učitelje,
- skladno didaktično zasnovan glede na zahteve pouka in učnih ciljev,
- najbolj kompleksen in sistematičen vir po učnem načrtu določenih vsebin neke stroke.

Vsebinsko izhodišče sta učni načrt in katalog znanj, vendar je potrebno iz posameznih gesel oblikovati organsko povezano celoto.

Avtor mora upoštevati stopnjo psihofizičnega razvoja dijakov, za katere piše, strokovne zahteve stroke, načela didaktičnega oblikovanja, jezikovno ustreznost in terminologijo stroke.

Didaktična zasnovanost učbenika:

1. Ugotavljanje predznanja
2. Uvajanje nove teme
3. Obravnava nove učne teme - učenec pridobi novo znanje
Praktično priporočilo:
naslov teme, kratka definicija teme, navedba podnaslovov, obravnava

snovi v logičnem zaporedju. S slikovno predstavijo dejstev, podatkov itd. olajšamo dijakom oblikovanje predstav.

Učbenik naj dijake usmerja v praktično delo, opazovanje, preučevanje dejanske situacije ipd.

V znanju so zajeti tudi pojmi, pravila, formule, simboli, dokazi, zakonitosti..., ki jih je potrebno razumeti, zato jih učbenik pojasnjuje in razlaga.

4. Vaja in urjenje

Dijak vadi temeljne, iste in podobne dejavnosti, dela po nalogi in lahko glede na osvojeno znanje sam oblikuje vajo za delo.

5. Ponavljanje vsebin

Poudarimo določene (pomembne) dele vsebin in opozorimo s "pomni", "ne pozabi" itd.

6. Preverjanje znanja

Ob koncu vsake učne teme z vprašanji in nalogami predvidimo, koliko znanja so učenci osvojili.

Naloge naj spodbujajo učence k višjim miselnim procesom in ustvarjalnosti.

Učbenik naj ne bo enciklopedičen, ampak naj se omeji na temeljna področja stroke. Napisan naj bo pregledno in sistematično, podkrepljen s primeri iz prakse.

Potreben je temeljit razmislek, katera znanja so temeljna, kaj je bistveno, katera znanja ostanejo aktualna in jih bo dijak lahko uporabljal tudi v novih okoliščinah, oziroma se bo v njih znašel.

Učbenik mora biti razumljiv, jezik konkreten in jasen. Vsak stavek mora biti smiselno podan in vsak pojem, ki ga napišemo, mora biti utemeljen.

Moramo se zavedati, da je učenje iz učbenika tudi bogatenje jezikovnega znanja, besednega izraza.

Z učbenikom navajamo dijaka na rabo knjige in s tem na odnos do strokovne literature sploh.

Učbenik naj bo zgrajen tako, da omogoča dijakom samostojno učenje in ga s tem usposablja za permanentno izobraževanje.

Normativ obsega učbenika: 1 do 2 strani na učno uro.

Mirko GERŠAK, dipl. inž.